

Геннадій Стрельський,
НПУ ім. М. Драгоманова

ДІЯЧІ УКРАЇНИ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО- ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917—1920 рр.).

Біографічний словник (додаток)

БОРЩАК ІЛЬКО КОСТЯНТИНОВИЧ
(справжнє прізвище Баршак Ілля
Львович) (1892—1959)

Український вчений-історик, архівіст, літературознавець, громадсько-політичний діяч, дипломат.

Народився 19 липня 1892 р. в колонії Натортав Березнічуватського посаду на Херсонщині в сім'ї викладача і директора початкової школи. Навчався у Петербурзькому, Київському і Новоросійському (Одеському) університетах, де студіював філологію, історію і міжнародне право. В 1914—1917 рр. — офіцер російської армії, учасник військових дій на фронтах Першої світової війни. Після Лютневої революції 1917 р. — член Української ради військ Румунського фронту. Влітку 1918 р. приїхав до Києва, де був заарештований і ув'язнений німцями.

Після падіння гетьманату — старшина Армії УНР. З січня 1919 р. І.К.Борщак входив до складу дипломатичної місії Української Народної Республіки у США. В кінці того ж року Директорія УНР призначила І.Борщака членом (секретарем) української делегації на Паризькій мирній конференції. Тут він, зокрема, зустрічався з У.Черчиллем та іншими впливовими діячами Заходу, сподіваючись на їхню підтримку у справедливому вирішенні українського питання. На початку травня 1920 р. І.Борщак (у складі Комітету дій) протестував проти угоди С.Петлюри — Ю.Пілсудського, за якою західноукраїнські землі перейшли під владу Польщі.

Залишившись у Франції як політичний емігрант, І.К.Борщак продовжував активно займатись громадською роботою, журналістикою. Він був співзасновником і членом радянсьофільського Союзу українських громадян у

Франції (1923—1932 р.), членом Ліги української культури (1923 р.), організатором Товариства друзів українського кіно (1926—1927 рр.), видавав тижневу газету «Українські вісті» (1926—1929 рр.), викладав українську мову й літературу в Національній школі живих східних мов у Парижі (з 1938 р.).

Але основною сферою діяльності І.К.Борщака за кордоном була історична наука. З головою поринувши в архівні та бібліотечні пошуки у Франції, а пізніше в сусідніх країнах, він не залишав поза полем свого зору жодної великої бібліотечної чи архівної збірки з україніки. Ґрунтовно опрацювавши архівні фонди Міністерства закордонних справ і військового міністерства Франції, а також деякі приватні колекції Парижа та інших французьких міст, І.К.Борщак невтомно продовжував розшуки джерел з історії України в архівах і бібліотеках Англії, Австрії, Італії, Швеції, Бельгії, Голландії.

Результати цих копітких архівних та бібліотечних пошуків знайшли втілення насамперед у джерелознавчо-історіографічних оглядах І.К.Борщака: *Звідомлення з дослідів в архівах Західної Європи, переслане Українській Академії наук у Києві // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1924. Т. 134—135; Українська periodica в паризьких бібліотеках // Бібліотечні вісті. — К., 1919, № 4; Україна в літературі Західної Європи (французькою мовою) // Le Monde Slave. — Париж 1933. Т. 3—4; 1934. Т. 1—2; 1935. Т. 1, та ін.* В цих оглядах І. К. Борщак виявив себе видатним знавцем західних джерел та літератури з історії України.

У 1930—1934 рр. І.К.Борщак брав участь у виданні тритомної «Української Загальної Енциклопедії» у Львові.

Під час німецько-фашистської окупації він двічі піддавався арештам і ув'язненням. Після закінчення Другої світової війни І.К.Борщак видавав у Парижі (1949—1953 рр.) науковий журнал-збірник «Україна: Українознавство і французьке культурне життя» (вийшло 10 збірників) з численними власними статтями й матеріалами.

Загалом перу І.К.Борщака належить понад 400 публікацій з проблем історії України (переважно XVII—XVIII ст.), історіографії, біографістики, наукових і літературних зв'язків України з європейськими країнами тощо, виданих українською і французькою мовами.

Серед цих публікацій особливо помітні своєю змістовністю: «Іван Мазепа. Життя й пориви великого гетьмана». (Львів, 1933; — К., 1991, співавтор — Р. Мартель); «Мазепа. Орлик. Войнаровський. Історичне есе». (К., 1991); «Гетьман Пилип Орлик і Франція». (ЗНТШ, — т. 134—135. — Львів, 1924); «Ідея Соборної України в Європі в минулому. По невиданих документах і стародавніх працях». (Париж, 1923, Львів, 1990); «Великий мазепинець Григор Орлик, генерал-поручник Людовика XV-го». (1742—1759). (Львів, 1932); «Наполеон і Україна. З невідомих документів із тогочасними ілюстраціями». (Львів, 1937); «Вольтер і Україна» («Україна», 1926, № 1); «Шевченко у Франції». (Львів, 1933); «Слідами Розумовського у Франції». (Мюнхен, 1957) та ін. Окремі з його праць присвячені питанням історії новітньої української дипломатії, зокрема: «Український мир у Брест-Литовському» (Париж, 1929), «Карпатська Україна у міжнародній грі» (Львів, 1938), «Як була організована Мирова Конференція 1919 р.» (Париж, 1939) та ін.

З 1949 р. І.К.Борщак працював директором Архіву української еміграції у Франції, заснованого у тому ж році з ініціативи Івана Бучка при Національній школі живих східних мов у Парижі. Цей архів і досі лишається одним з основних українських науково-культурних закладів у Франції (знаходиться при Інституті східних мов і цивілізацій у Сорбонському університеті). Незадовго до своєї смерті (11 жовтня 1959 р.) І.К.Борщак передав туди основну частину свого особистого і наукового архіву. Дещо з матеріалів його архіву нині повернулося до фондів НАН України у Києві, зберігається в Інституті української архіографії і джерелознавства та бібліотеці ім. Ольжича.

ДУМІН (ДУМИН) ОСИП (1893—1945-?)

Український військовий діяч і історик, письменник (літ. псевдонім — **Антін Крезуб**). Народився в Галичині. У роки першої світової війни служив у австрійській армії. В одному

з боїв потрапив у російський полон. Підпільно організував загін з полонених галичан, який 14 січня 1918 р. прибув до Києва і увійшов до складу Куреня Січових Стрільців. У листопаді 1918 р. О.Думін — учасник повстання проти гетьмана П.Скоропадського. У 1918—1919 рр. — командир сотні, куреня, полку, а згодом і армійської групи Січових Стрільців. У 1920—1921 рр. очолював партизанський загін, що воював проти радянської влади на Трипільщині. З 1921 р. жив і працював у Львові. У 1921—1925 рр. — член Української Військової Організації (УВО), очолював відділ розвідки Начальної команди УВО. Автор багатьох наукових військово-історичних, а також літературних і мемуарних творів про події 1917—1920 рр. Серед них книги: «Партизани» (— Львів, 1930. Т. 1—2.), «Нарис історії українсько-польської війни 1918—1919» (Львів, 1933; Нью-Йорк, 1966. — 179 с.), «Історія легіону Українських Січових Стрільців. 1914—1918» (Львів, 1936. — 375 с.), десятки статей і нарисів у журналах «Літературно-науковий вісник» (Львів), «Новий час» (Львів), в альманасі «Календар «Червоної Калини» (Львів), в «Українській Загальній Енциклопедії» (Львів, Станіслав, Коломия), в книзі «Історія українського війська» (Львів, 1936, 1992; Вінніпег, 1953) та ін.

В останні роки життя О.Думін працював науковим співробітником Інституту для східних студій у Кенігсберзі. Дата його смерті поки невідома (пропав без сліду в оточеному радянськими військами Кенігсберзі).

МАЛИНОВСЬКИЙ ОНИКІЙ (ЙОАНИКІЙ) ОЛЕКСІЙОВИЧ (1868—1932)

Видатний юрист, один з провідних українських істориків права, журналіст, громадський діяч. Народився в сім'ї ремісника 17 листопада 1868 р. у м. Острозі на Волині, де в XVI ст. була заснована перша вища школа в Україні — славнозвісна академія і де першодрукар Іван Федорович (Федоров) випустив у світ знамениту «Острозьку Біблію». Вчився О.Малиновський у місцевій гімназії, а потім — у колегії Павла Галагана в Києві та на юридичному факультеті Київського університету св. Володимира. Після закінчення університету (1892 р.) працював викладачем законодавства у Київському кадєтському корпусі і приватним вчителем. У 1895—1899 рр. О.О.Малиновський — стипендіат для підготовки до професорського звання кафедри руської історії Київського університету. У 1899—1911 рр. він працював професором права Томського університету. Тут, в далекому сибірському місті, став доктором права, захистивши дисертацію на тему «Рада Великого князівства Литовського у порівнянні з

боярською думою давньої Русі». (Праця була видана російською мовою у Томську в двох частинах в 1904 і 1912 рр.)

Важливим підсумком наукової діяльності вченого в цей період стало також капітальне дослідження *«Кривава помста і смертні страсти»* (рос. мовою), що вийшло в двох томах (Томськ, 1908—1909). Про цю працю схвально відгукнувся великий російський письменник-гуманіст Лев Толстой, зав'язавши листування з О.Малиновським, її вихід вітала передова громадськість країни. Вчений гостро засуджував застосування смертної кари, вважаючи її проявом нецивілізованості. Ці ж думки він розвивав у книзі *«Російські письменники-художники про смертну кару»* (рос. мовою, Томськ, 1910). В умовах реакції, що настала після придушення революції 1905—1907 рр., ці та інші наукові праці О.Малиновського мали, безсумнівно, значний суспільний резонанс і були своєрідним протестом проти каральної політики царського уряду. Через це у 1911 р. власті звільнили його з роботи і притягли до кримінальної відповідальності. Лише загальна амністія, оголошена в зв'язку із 300-річчям дому Романових, врятувала тоді О.Малиновського від ув'язнення. У 1913 р. йому дозволили обійняти посаду професора історії права у Варшавському університеті.

У 1915 р. О.Малиновський опинився в Ростові-на-Дону, куди було евакуйовано університет з Варшави у зв'язку з наступом німецьких військ. У цьому місті вчений не тільки продовжив плідну наукову роботу, а й займався активною громадською діяльністю. Зокрема, після Лютневої революції 1917 р. його обрали головою Ростовського міського комісаріату, а потім — гласним міської думи і головою культурно-просвітницької комісії міської управи.

Ім'я О.Малиновського як авторитетного вченого було добре відоме в наукових колах України. Восени 1918 р, коли велася робота по заснуванню Української Академії Наук, планувалося обрати його до першого складу академії. Однак воєнні дії в Україні завадили це зробити.

Влітку 1919 р. О.Малиновський працював в управлінні народної освіти «Особливої наради при Головнокомандуючому збройними силами Півдня Росії» (денікінського цивільного уряду). За діяльність на цій посаді, а також за антибільшовицькі публікації, зокрема, виступи проти «червоного» терору, О.Малиновський у червні 1920 р. був заарештований чекістами і засуджений до Івановських виправних таборів, де він перебував до квітня 1925 р.

У червні 1925 р. О.Малиновського було обрано дійсним членом Всеукраїнської Академії Наук. В Академії він очолював Комісію по вивченню звичаєвого права України, секцію кримінального права у Комісії радянського права, товариство правників при ВУАН, був активним співробітником Комісії по вивченню історії західно-руського та українського права, Археографічної комісії та інших академічних установ.

З'являються друком його нові наукові праці *«Кара і засоби соціального захисту»* (1926 р.), *«Радянські виправно-трудова установи, порівнюючи з буржуазними тюрмами»* (1928 р.), *«Про студії над злочинами та злочинністю»* (1928 р.), а в 1929 р. — капітальна монографія *«Стародавній державний лад східних слов'ян і його пізніші зміни»*.

Але коли після сумнозвісного процесу «Спілки визволення України» у ВУАН розпочалася масова «чистка кадрів», О.О.Малиновського затаврували як «великодержавника, який у радянський час прагнув позбутися, але все ж не позбувся хибних методологічних підходів». Влітку 1930 р. його виключили зі складу дійсних членів Академії і звільнили з роботи, залишивши без будь-яких засобів до існування. Так у злиднях і забутті О.О.Малиновський прожив ще трохи більше року. Після смерті вченого (12 січня 1932 р.) його праці (понад 100 назв) були вилучені з відкритого користування, а могила на Байковому кладовищі у Києві зруйнована. У 1992 р. його ім'я було реабілітовано і поновлено у списках Академії Наук незалежної України.

